

Супрун Н. В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів суб'єктів
господарювання та інноваційного розвитку
Криворізького національного університету*

Петрішина Т. О.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Криворізького економічного інституту
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

Suprun N. V.

*Ph.D, Associate Professor of the Department
of Business Entities Finance and Innovative Development
Krivyi Rih National University*

Petrishyna T. O.

*Ph.D, Associate Professor of the Department
of Finance, Banking and Insurance
Krivyi Rih Economic Institute
of the Kiev National Economic University
named after Vadim Getman*

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ SOLVENCY II У ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Анотація. У статті досліджено історію впровадження Solvency II у країнах ЄС. Визначено основні проблеми, що виникають при цьому, та проаналізовано, які з них є спільними для України. Оцінено можливості і терміни впровадження Solvency II у діяльність українських страхових компаній та визначено основні чинники, що заважатимуть цьому.

Ключові слова: Solvency II, платоспроможність, страховики, грошові кошти, страхові резерви, Європейський Союз, ЕІОРА, ризик, Директива ЄС.

Вступ та постановка проблеми. В умовах кризи, в якій знаходиться українська економіка, її реальний і фінансовий сектори, надзвичайно важливим є питання довіри до фінансових установ із боку юридичних і фізичних осіб. За оцінками багатьох експертів, у розпорядженні населення залишаються достатньо великі суми грошових коштів. Окрім того, до 10 млрд. доларів США надходить в Україну від громадян, що працюють за кордоном щороку. Переважна більшість цих грошей знаходиться поза зоною легального грошового обігу, підсилює тіньову економіку та інфляційні процеси. Ввести ці гроші до фінансового ринку можна лише у разі формування високого рівня довіри до банків, страхових компаній та інших фінансових установ. Тому питання забезпечення платоспроможності виходить на перший план. У цьому напрямі страховий сектор набагато відстає від банківського, що забезпечує актуальність поставленої тематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження механізму функціонування та елементів системи Solvency II здійснювалося багатьма українськими вченими, серед яких можна назвати Н.М. Внукову, О.О. Гаманкову, О.М. Залетова, Р.В. Пікус, Н.В. Ткаченко та ін.

Найбільш активно це питання обговорювалося в працях періоду 2009–2012 рр., оскільки саме впровадження системи Solvency II було безпосередньо пов'язане з кризовими подіями в глобальному світі. Згодом інтерес до проблеми зменшився через формування локальної української кризи. Але питання стає актуальним знову у світлі оголошеної концепції української євроінтеграції, яка передбачає адаптацію українського законодавства у

страховій сфері до європейських стандартів, одним з яких виступає система Solvency II у страхуванні.

Метою даної статті є дослідження генезису впровадження системи Solvency II у діяльність європейських страхових компаній, з'ясування проблем, що супроводжували цей процес, оцінка потенційних можливостей упровадження системи в діяльність українських страховиків.

Результати дослідження. Україна на всіх рівнях задекларувала свої прагнення стати в майбутньому повноправним членом ЄС. Не в останню чергу це стосується й адаптації державного законодавства з нагляду за фінансовим ринком до вимог, що встановлені в країнах ЄС.

Регулювання і нагляд за платоспроможністю страхових компаній у країнах ЄС здійснюється в рамках системи Solvency II (прийшла на зміну системі Solvency I, яка показала свою повну неадекватність в умовах кризових подій 2008–2009 рр.).

Метою режиму платоспроможності Solvency II є забезпечення фінансової стійкості страхових організацій, зокрема для того, щоб вони мали здатність виживати у кризові періоди. Це необхідно для захисту страхувальників і стабільності фінансової системи у цілому.

В Україні досі діє спрощений варіант системи Solvency I, за яким платоспроможною вважається страхова компанія, якщо її фактичний запас платоспроможності (за наповненням це власний капітал за мінусом нематеріальних активів) перевищує нормативний. Така методика оцінки платоспроможності передбачає мінімальні обсяги фінансових ресурсів страховиків та перестраховиків, які необхідні для того, щоб покрити наслідки ризиків, яким

піддається їхня діяльність. Вартість власного капіталу достатньо легко збільшується шляхом фінансових маніпуляцій із дооцінкою активів.

Такий спрощений підхід до оцінки й управління платоспроможністю часто генерує ситуації, за яких компанія, що є платоспроможною за своєю звітністю, немає жодних можливостей розраховуватися з клієнтами під час виникнення кризових обставин.

Система Solvency II принципово відрізняється від системи Solvency I, оскільки базується на комплексному підході, за якого до суті кількісних показників (які є основою системи Solvency I) додаються якісні показники і головне – різнобічна оцінка ризиків діяльності страховика.

Система Solvency II має три основні напрями (стовпи, Pillar):

напрямок 1 (Pillar 1) складається з кількісних вимог (наприклад, вимог до статутного капіталу);

напрямок 2 (Pillar 2) встановлює вимоги до управління ризиками страховиків, а також для ефективного нагляду за діяльністю страхових компаній;

напрямок 3 (Pillar 3) фокусується на вимогах розкриття інформації та прозорості.

Перший напрямок не викликає жодних проблем, оскільки кількісні показники встановлені та діють зараз як у країнах ЄС, так і в Україні.

Достатньо серйозним каменем спотикання є другий напрямок, який стосується встановлення вимог до управління ризиками страховиків. Саме цей напрямок викликав найбільші труднощі щодо практичної реалізації, адже передбачається, що кожна страхова компанія має будувати власну модель оцінки управління ризиками та моделювання ситуацій. Відсутність розроблених методичних підходів та способів тестування внутрішніх систем оцінки ризиків із боку регуляторних органів значно затримала процес. Окрім того, побудова моделей оцінки ризиків є достатньо дорогою операцією і багато страховиків, особливо в країнах Східної та Центральної Європи, не мають необхідних бюджетів на ці цілі.

В умовах сучасних цифрових технологій фінансова звітність може складатися і подаватися до регуляторних органів за підсумками кожного операційного дня. Так само немає проблем і з оприлюдненням фінансової звітності, доведенням інформації до всіх зацікавлених осіб. Але якщо брати до уваги третій напрямок (Pillar 3), то проблема полягає не у форматі складання і оприлюдненні звітності, а у форматі забезпечення прозорості операцій.

Для того щоб гарантувати прозорість, Директива Solvency II вимагає від страховиків та перестраховиків публічно розкривати інформацію відносно їх платоспроможності і фінансового стану. Для більшої частини європейського ринку страхування і перестраховання це є парадигмою в плані спілкування із зовнішнім світом, оскільки раніше для цілей пруденційного нагляду інформація щодо фінансової звітності обмежувалася. Страхові та перестрахові компанії більшості країн – членів ЄС поки що не поспішають максимально «чесно і прозоро» розкривати інформацію про свої платоспроможність і фінансовий стан. Деякі держави вимагають проведення зовнішнього аудиту звітності перед публічним розкриттям такої інформації.

ЕІОРА [1] на регулярній основі публікує ключову технічну інформацію, яка підтверджує зобов'язання у виконанні розрахунків відповідно Solvency II, таку як безризикова ставка і вартість симетричного коригування, що мають застосовуватися як плата за ризик за акціями.

Не менш важливим досвідом у сфері реалізації Solvency II є намір використання й активізації участі

країн в обміні досвідом і навчання у так званих «наглядних коледжах». У більшості держав – членів ЄС коледжі сприяли високому прогресу в останні роки і були основою для збільшення обміну інформацією між наглядовцями у всьому світі. Варто зазначити, що в Україні взагалі немає спеціального навчання у сфері державного регулювання і нагляду. Немає відповідних спеціальностей у кваліфікаціях.

Процес упровадження Solvency II у країнах ЄС розпочався в 2009 р. і був прямо пов'язаний із дослідженнями, проведеними регуляторними органами країн ЄС впливу глобальної фінансової кризи на страховий ринок. Результатом стало прийняття Директиви 2009/138/EU (Solvency II) [2], яка замінила старі норми Solvency I і встановила більш узгоджені вимоги на всій території ЄС, сприяючи, таким чином, конкурентній рівності, а також високому і більш рівномірному рівню захисту прав споживачів [3].

Проте з прийняттям зазначеної Директиви нові принципи, правила та вимоги до платоспроможності страховиків остаточно не набрали чинності в країнах ЄС дотепер. Цьому є низка пояснень, більшість з яких стосується відсутності нормативно-правового регулювання та фінансово-правового механізму впровадження Solvency II, а також складності другого напрямку (управління ризиків).

Одним із кроків у напрямі реалізації концепції Solvency II було прийняття 16 квітня 2014 р. поправок до Директиви 2009/138/EU [4], які відобразилися у вже новій Директиві 2014/51/EU (так звана Директива Omnibus II) [5]. Ця Директива визначає перший набір правил до реалізації концепції Solvency II, що встановлює застосування технічних норм стосовно наглядових процедур, проведення конкретних дій, обсягу фінансових ресурсів, які необхідні для цього. До кінця 2015 р. було прийнято ще декілька підзаконних актів, що стосуються внутрішніх моделей реалізації та спільного вирішення проблемних питань у зазначеній сфері країнами ЄС [1].

Європейський орган у галузі страхування і трудових пенсій (ЕІОРА) є розробником основних технічних стандартів реалізації Solvency II. Так, у жовтні 2014 р. ЕІОРА розроблено шість технічних стандартів контрольних процесів для реалізації Solvency II. Згодом до 2018 р. було впроваджено ще 10 стандартів, у тому числі вирішальний – узгодження регуляторних вимог до звітності страхових компаній ЄС.

Рис. 1 демонструє готовність деяких країн ЄС до впровадження Solvency II, яка мала місце після початку впровадження системи у 2009 р.

Серед країн існувала значна варіативність у рівні готовності до реалізації Solvency II. Так, голландські, англійські та скандинавські страховики були найбільш готовими до виконання вимог Solvency II ще в 2016 р., тоді як французькі, німецькі, грецькі і страховики Східної Європи мали проблеми щодо впровадження системи й у 2017 р. Слід зазначити, що один із найкращих рівнів підготовки до Solvency II мав британський ринок, зважаючи на традиційно консервативні підходи до забезпечення платоспроможності страхових компаній. У країні було створено Європейський орган у галузі страхування і трудових пенсій (ЕІОРА), який є розробником основних технічних стандартів реалізації Solvency II. Після початку процесу Brexit виникла нова проблема функціонування системи Solvency II на Європейському континенті. Процес триває важко, багато економічних питань не вирішено, за окремими напрямками взагалі виникла невизначена ситуація.

Формально станом на кінець 2018 р. всі країни-учасниці впровадили систему Solvency II, але по-справжньому перевірити функціональність системи можна лише в умо-

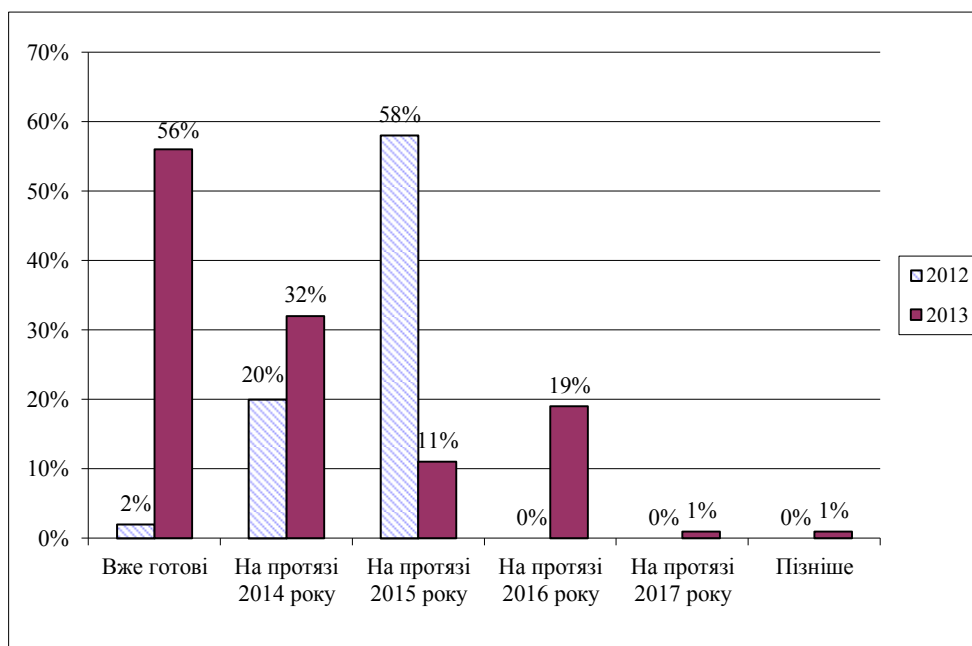

Рис. 1. Готовність країн ЄС до впровадження Solvency II

Джерело: сформовано за даними [6]

вах виникнення кризових подій, аналогічних тим, що мали місце в 2008–2009 рр.

Багато страховиків не задоволені рівнем підтримки з боку регулятора в наданні своєчасного зворотного зв'язку відносно планів та інтерпретації нових вимог до платоспроможності, що пов'язано, зокрема, із необхідністю залучення значного обсягу фінансових ресурсів до реалізації даного процесу. По суті, ця проблема мала місце від початку впровадження системи й є актуальною і нині. Належного тестування системи на рівні її функціонування в умовах нової глобальної фінансової кризи поки що не відбулося. При цьому експерти світового рівня практично одноставні в думці, що нова глобальна криза невідворотна. Так, Bloomberg називає п'ять основних причин нової світової кризи, серед яких домінують державні борги накопичені країнами зі слабкою економікою (дуже актуально саме для України) та дуже великі корпоративні борги в країнах із розвинутою економікою [7]. Каталізатором кризи може стати будь-яка подія. Найбільш імовірними є дефолт країн, що розвиваються, загострення торговельної війни між США та Китаєм, нестабільна ситуація на Близькому Сході, агресивні дії Росії щодо зміни світового порядку тощо.

Фахівці JPMorgan прогнозують, що нова фінансова криза почнеться в 2020 р. [8]. Якщо так станеться, то у країн – учасниць системи Solvency II ще є час для належного тестування системи, проведення стрес-тестів, формування додаткових резервів, удосконалення механізмів фінансової допомоги ринку з боку держави.

Слід підкреслити, що впровадження системи Solvency II виявилось набагато складнішим процесом, аніж це здавалося на початку, тому велику роль зіграли відстрочення, які супроводжували процес.

Відстрочення терміну впровадження Solvency II до початку 2016 р. позитивно вплинуло на страхові компанії європейських країн, оскільки більшість із них (79%) не була готовою до реалізації даної Концепції до 2015 р. За даними Ernst & Young, близько 80% європейських страхових компаній до початку 2016 р. були готові до впро-

вадження усіх трьох рівнів Solvency II [4]. А початково передбачалося, що це буде 2012 р.

Достатньо багато проблем викликає питання управління ризиками (другий напрям Solvency 2). Результати дослідження європейських агенцій також показують збільшення відсотка компаній, які мають формальний механізм оцінки ефективності системи управління ризиками. Проте лише 20% респондентів потрапляють до цієї категорії. Цікаво, що 32% опитаних не мають формалізованого способу оцінки ефективності системи ризик-менеджменту. Навіть якщо вимога Solvency II відносно підвищення ефективності управління ризиками не була обов'язковою, важко зрозуміти, чому компанії ігнорують цей елемент управління бізнесом і не намагаються вживати заходів щодо його поліпшення [8]. Відповідь на питання полягає у тому, що реальне, а не формальне управління ризиками потребує якісного моделювання з використанням вартісного програмного забезпечення, яке має бути налаштоване на індивідуальну конфігурацію компанії. Позитивним є те, що більшість страховиків має після початку впровадження системи Solvency II структурні підрозділи, які займаються управлінням ризиків, у тому числі побудовою внутрішніх моделей та стрес-тестів.

Попри труднощі під час впровадження більшість фахівців наголошує на позитивних наслідках запровадження Solvency II. Новий режим забезпечує диференціацію капіталу, необхідного для страховиків, які несуть вищі ризики та капіталу, потрібного для інших страховиків, які охоплюють менші ризики. Проте ця Директива розглядає не лише страхування ризиків підприємства, але більшою мірою націлена на всі ризики, що впливають на бізнес, включаючи ринковий ризик, ризик контрагента та операційний ризик, а також менш відчутні ризики, такі як стратегічний і репутаційний. Визнання вигід від диверсифікації ризиків за рахунок використання внутрішніх моделей, що передбачені Solvency II, може заохотити великі страхові компанії до значного зростання за рахунок використання ефекту масштабу. Зазначена консолідація

Характеристика діючих нормативних актів із питань забезпечення платоспроможності українських страхових компаній

Нормативний акт	Зміст
Вимоги щодо регулярного проведення стрес-тестування страховиками та розкриття інформації щодо ключових ризиків та результатів проведених стрес-тестів.	Визначає зміст стрес-тестування, механізм його застосування на страховому ринку. Надається перелік нормативів для формування стрес-тестів. Установлює формат звітності про стрес-тести страховика. Основна проблема – дуже спрощений підхід (відсутній навіть стрес-тест щодо впливу на фінанси страховика зменшення суми страхових премій).
Про затвердження Положення про обов'язкові критерії і нормативи достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика.	Встановлені нормативи щодо достатності капіталу, платоспроможності, ліквідності й якості активів. Пропоновані нормативи багато в чому нагадують механізм застосування системи Solvency I. Дуже мало уваги приділяється управлінню ризиками.

Джерело: сформовано за даними [10]

дасть їм змогу розподілити свої постійні витрати відповідно до більшої бази і, таким чином, скоротити середні витрати. Це сприятиме збільшенню прибутковості та рентабельності, забезпечить стабільне функціонування страхових компаній, а отже, позитивно вплине на фінансову безпеку страхового ринку у цілому.

Тепер розглянемо перспективи України приєднатися до системи Solvency II. На нашу думку, такі перспективи, на жаль, є мізерними.

Зараз в Україні діє Закон «Про страхування» в редакції 2001 р. [9], у якому закріплено спрощений формат системи Solvency I. За фінансовою звітністю абсолютна більшість українських страховиків має високий рівень платоспроможності, і здебільшого цей рівень досягається за рахунок різноманітного капіталу в дооцінках. Реально ситуація із забезпеченням платоспроможністю є гіршою. За наслідками кризи 2008–2009 років не було зроблено ніяких висновків і не внесено змін щодо забезпечення платоспроможності страховиків хоча багато компаній через неякісні активи не мали можливостей розраховуватися з клієнтами.

Пізніше Нацкомфінпослуг випустила низку нормативних актів, які за своїм змістом наближують країну до формату Solvency II (табл. 1).

Практично навіть для формування перспективи впровадження в діяльність українського страхового ринку системи Solvency II зроблено дуже мало. Головна проблема полягає у тому, що підзаконні акти можуть розроблятися

в рамках діючого страхового законодавства. А діючий Закон України «Про страхування» фактично цементує спрощений варіант системи Solvency I.

Висновки. За проведеним дослідженням можна сформулювати такі висновки:

у країнах ЄС процес упровадження системи Solvency II практично завершений, але він виявився набагато складнішим, аніж це планувалося, і тривав більший термін. Неодноразово застосовувався інструмент пролонгації термінів у провадження;

сьогодні український страховий ринок абсолютно неготовий до впровадження європейської системи оцінки платоспроможності. Відсутні й фінансові та організаційні можливості. Впроваджуються нормативні акти, які з натяжкою можна віднести до першого напрямку Solvency II (кількісні нормативи);

в останні роки і державні органи нагляду, і професійні об'єднання страховиків (ІСОР, УФУ), і страхові компанії практично усунулися від проблеми. Втім, рано чи пізно Україна як країна, що вибрала шлях європейської інтеграції, буде вимушена повернутися до розгляду цього питання;

досвід країн ЄС показав, що впровадження системи Solvency II потребує фахівців з управління ризиками і регуляторного нагляду. Ринкові і фінансові ризики у фінансовому секторі стають усе більш складними, і це потребує відкриття спеціальності «Державний нагляд і регулювання фінансового ринку».

Список використаних джерел:

1. Official site of the European insurance and occupational pensions authority. URL: <https://eiopa.europa.eu/>.
2. Спіфанов А.О., Деркач О.М. Роль міжнародного регулювання у забезпеченні фінансової безпеки страхового ринку. Вісник ЖДТУ. 2011. № 4. С. 337–339.
3. “Solvency II”: Frequently Asked Questions (FAQs) / European commission Internal Market and Services DG. Financial Institutions Insurance and pensions. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-07-286_en.htm?locale.
4. Directive 2009/138/EU of the European Parliament and of the council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II) (recast). URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:335:0001:0155:en:PDF>.
5. Directive 2014/51/EU of the European Parliament and of the council of 16 April 2014 amending Directives 2003/71/EC and 2009/138/EC and Regulations (EC) № 1060/2009, (EU) № 1094/2010 and (EU) № 1095/2010 in respect of the powers of the European Supervisory Authority. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0051&from=EN>.
6. European Solvency II Survey 2014 / Ernst & Young. URL: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/European_Solvency_II_Survey_2014/\\$FILE/EY%20European%20Solvency%20II%20Survey%202014_07%20April%202014.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/European_Solvency_II_Survey_2014/$FILE/EY%20European%20Solvency%20II%20Survey%202014_07%20April%202014.pdf).
7. Bloomberg назвав 5 причин для нової фінансової кризи в світі. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/436494/bloomberg-nazvav-5-rychyn-dlya-novoyi-finansovoyi-kryzy-v-sviti>.
8. Фахівці JPMorgan вираховали дату початку нової фінансової кризи. URL: <https://tsn.ua/groshi/eksperti-jpmorgan-virahovali-datu-novoyi-finansovoyi-kryzi-u-sviti-bloomberg-1216785.html>.
9. Оновлення законів України з питань убезпечення (страхування). URL: http://ufu.org.ua/files/onovl/prezentation_onovlennya_zakonodavstva_140910.pdf.
10. Нормативно-правові акти Нацкомфінпослуг. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Normatyvno-pravovi-akty-Natskomfinposlulh/>.

ПРОБЛЕМЫ ВНЕДРЕНИЯ СИСТЕМЫ SOLVENCY II В ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УКРАИНСКИХ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ

Аннотация. В статье исследована история внедрения Solvency II в странах ЕС. Определены возникающие при этом основные проблемы и проанализировано, какие из этих проблем являются общими для Украины. Оценены возможности и сроки внедрения Solvency II в деятельность украинских страховых компаний и определены основные факторы, мешающие этому.

Ключевые слова: Solvency II, платежеспособность, страховщики, денежные средства, страховые резервы, Европейский Союз, EIOPA, риск, Директива ЕС.

PROBLEMS OF SOLVENCY II IMPLEMENTATION IN UKRAINIAN INSURANCE COMPANIES

Summary. The article explores the history of the introduction of Solvency II in the EU. The main problems arising from this were identified, and it was analyzed which of these problems are common to Ukraine. The possibilities and terms of introducing Solvency II into the activities of Ukrainian insurance companies are assessed and the main factors hindering this are identified.

Key words: Solvency II, insurers, cash, insurance reserves, European Union, EIOPA, risk, EU Directive.